

Turvapaikanhakijoiden tuki ry:n lausunto hallituksen esitys laiksi ulkomaalaislain muuttamisesta (Matkustusasiakirjaedellytyksestä poikkeaminen)

Turvapaikanhakijoiden tuki ry ja sen Osaksi-hanke kiittävät sitä, että hallitus pyrkii esityksellään helpottamaan työllistyneiden henkilöiden oleskeluluvan saamista sekä lisäämään kokonaisuutena muukalaispassien myöntämiseen ja sääntelyyn. Lakimuutos on erittäin tarpeellinen.

Lakialoitetta tulisi kuitenkin korjata niiltä osin kun se vaikuttaisi tiukentavan muukalaispassin myöntämisen edellytyksiä nykyisestä käytännöstä ja tekevän tilanteesta kohtuuttoman esimerkiksi muiden kuin kansainvälistä suojelua saaneiden perheenjäsenten osalta tai muiden oleskelulupien ehdot täyttävien osalta, joiden matkustusasiakirja on vanhentunut. Tällaisenaan lakialoite jopa supistaa muukalaispassin saantimahdollisuutta muiden kuin työllistyneiden työntekijöiden osalta.

Nähdäksemme lakialoite ei myöskään ratkaise riittävällä tavalla sitä ongelmaa, että tiettyjen maiden kansalaisten on mahdoton saada oman maansa passia (esimerkiksi hazara-taustaiset afganistanilaiset, jotka eivät ole koskaan asuneet Afganistanissa) ja toisaalta Suomi ei tunnusta kaikkien valtioiden myöntämien matkustusasiakirjojen laillisuutta (esim. somalialaiset). Lakimuutoksellakaan ei helpotettaisi näiden ihmisten mahdollisuutta saada matkustusasiakirjaa ja laillistaa oleskeluansa Suomessa, vaikka oleskelulupien (työ, opiskelu, perheside) kaikki muut edellytykset täytyisivät.

Nähdäksemme muukalaispassi tulisi myöntää Suomessa pitkään asuneille henkilöille aina niissä tilanteissa, joissa hän täyttää jonkun tietyn oleskeluluvan kaikki muut edellytykset paitsi matkustusasiakirjavaatimuksen. Niin ikään muukalaispassi tulisi voida myöntää uudelleen pysyvää lupaa tai jatkolupaa haettaessa henkilöille, joiden on käytännössä mahdotonta saada oman kansalaisuusvaltionsa matkustusasiakirjaa.

Yksityiskohtaiset perustelut

Lakiesitys tulisi tällaisenaan tietyiltä osin kiristämään, ei helpottamaan paperittomien ja turvapaikkaprosessissa edelleen olevien ihmisten mahdollisuutta muiden, maksullisten oleskelulupien saamiseen. Nähdäksemme tämä olisi hallitusohjelmassa mainittujen tavoitteiden kanssa ristiriitaista. Hallitusohjelmaan on kirjattu paperittomina maassa olevien tilanteen ratkaiseminen työllistyneitä henkilöitä laajemmin. Myös yhdenvertaisuuden toteutumisen kannalta olisi erittäin ongelmallista ja epätoivottavaa, että muukalaispassin saamisen ehtoja minkään ihmisryhmän osalta kiristettäisiin nykyisistä käytännöistä.

Hallituksen esityksessä todetaan, että "Esimerkiksi säännönmukaiset poikkeamiset matkustusasiakirjavelvoitteesta samalla tavoin kuin Afganistanin tilanteen tai

koronapandemian vuoksi on tehty, saattaisivat jäädä soveltamisalan ulkopuolelle. Muutos voisi tarkoittaa myös esimerkiksi sitä, että matkustusasiakirjavaatimuksesta ei voitaisi poiketa myönnettäessä oleskelulupaa Suomen kansalaisen perheenjäsenelle." Tällä hetkellä lain soveltamiskäytäntö mahdollistaa sen, että "Ohjeen mukaan muukalaispassin myöntämiseen kahdeksi vuodeksi kansallisen passin hankkimista varten voidaan kokonaisharkinnassa katsoa olevan ulkomaalaislain 134 §:n mukainen muu erityinen syy, kun hakija täyttää muut erillisen oleskeluluvan myöntämisedellytykset ja hakijalla on turvapaikkaa Suomesta hakiessaan ollut voimassa oleva kansallinen passi, jonka voimassaolo on päättynyt, ja jonka uusiminen ei ole mahdollista Suomesta käsin." Lakimuutoksella ei tulisi rajata tätä mahdollisuutta pois niiden ihmisten osalta, jotka täyttävät jonkun oleskeluluvan edellytykset, mutta joiden passi on vanhentunut turvapaikkaprosessin aikana Suomessa.

35 §

2) Matkustusasiakirjavaatimuksesta tulisi voida poiketa myös muiden kuin työntekijän oleskeluluvan osalta. Myös esimerkiksi opiskelijan ja yrittäjän oleskeluluvan ja perhesidelupien osalta olisi voitava harkita kokonaistilannetta ja myöntää muukalaispassi, mikäli haettavan luvan kaikki muut ehdot täyttyvät. Suomessa on laaja oikeus opiskella ja moni päätöstään odottava turvapaikanhakija on aloittanut opinnot odottaessaan. Monet Suomessa vuosia turvapaikkapäätöstä odottaneet ovat työllistymisen lisäksi päässeet opiskelemaan sekä ammattikouluihin että korkeakouluihin ja yliopistoihin. Heidän tulisi voida yhtä lailla pystyä laillistamaan oleskelunsa, vaikka passi olisi vanhentunut tai kansallista passia ei olisi ollut. Täällä opiskelevat henkilöt ovat usein erittäin hyvin suomalaisen yhteiskuntaan integroituneita ja hallitsevat lähes välttämättä myös kielen. Olisi järjetöntä sekä yksilön, mutta myös koulutukseen käytettyjen resurssien sekä suomalaista yhteiskuntaa kohtaavan osaaajapulan näkökulmasta, etteivät he voisi saada muukalaispassia ja saattaa opintojaan loppuun ja hakea myöhemmin oleskelulupaa esimerkiksi Suomessa suoritettun tutkinnon perusteella.

3) Tällä hetkellä matkustusasiakirjavaatimuksesta on poikettu käytännössä aina, jos kansainvälistä suojelua saaneen perheenjäsenellä ei ole ollut mahdollisuutta saada matkustusasiakirjaa. Nyt lakiesitykseen on kirjattu, että lupa myönnettäisiin yksittäistapauksissa, mikäli tilanne olisi muutoin kohtuuton. Mikäli tämä kirjaus tiukentaa nykyistä lain tulkintaa, sitä pitäisi väljentää. Kuten hallituksen esityksessä todetaan, kansainvälistä suojelua saaneiden perheenjäsenillä on usein sama tilanne kuin suojelua saaneilla itsellään. Heidän ei ole turvallista tai mahdollista hankkia kotimaidensa matkustusasiakirjoja. Mikäli näin on, heidän kohdallaan matkustusasiakirjavaatimuksesta tulisi poiketa systemaattisesti ilman erityisen raskaasta kohtuullisuusarviointia. Niin ikään poikkeuksen tulisi voida koskea myös pykälän § 115 henkilöitä.

Pykälään tehtävillä täsmennyksillä ei tulisi kiristää myöskään muiden perheenyhdistämistä hakeneiden ihmisten matkustusasiakirjavaatimusta, vaan edelleen perhe-elämän suojan ja lasten oikeuksien näkökulmasta matkustusasiakirjavaatimuksesta poikkeamisen tulisi olla mahdollista kaikissa perhesidehakemuksissa. Tältä osin perusteluita ja pykälää tulisi täsmentää. Käytännössä esimerkiksi Suomen kansalaisen perheenjäsenille on nykyisellään myönnetty poikkeuksia matkustusasiakirjavaatimuksesta kuten myös Suomessa oleskeluluvalla oleskelleen henkilön perheenjäsenen, jonka matkustusasiakirja on

vanhentunut Suomessa ollessa, on ollut mahdollista saada muukalaispassi. Monissa tilanteissa esimerkiksi turvapaikanhakijataustaiset henkilöt ovat muodostaneet perhesiteitä Suomessa esimerkiksi Suomen kansalaiseen tai täällä oleskeluluvalla oleskeleviin odottaessaan, mutta heidän passinsa on vanhentunut turvapaikkaprosessin venyessä vuosiksi tai heillä ei ole ollut passia. Olisi kohtuutonta, mikäli lakimuutoksen seurauksena he eivät voisi hakea Suomesta käsin perhesidelupaa palaamatta kotimaahansa hakemaan kansallista passia. Tällaisenaan muotoiltuna pykälä vaikuttaisi helpottamisen sijaan heikentävän perhesidelupaa hakevien ihmisten tilannetta, mikä olisi perhe-elämän suoja ja lasten etua koskevat kansainväliset sopimukset huomioonottaen epätoivottavaa ja kohtuutonta.

Esityksessä jää myös epäselväksi, miten matkustusasiakirjavaatimusta sovellettaisiin esimerkiksi työntekijän luvan saaneiden alaikäisiin lapsiin. Myöskään sitä, miten matkustusasiakirjavaatimusta sovellettaisiin mikäli henkilön kansallinen passi olisi vanhentunut ensimmäisen oleskeluluvan aikana.

Turvapaikanhakijoiden tuki ry toivoo, että hallituksen esityksessä täsmennettäisiin kokonaisharkinnan mahdollisuutta muukalaispassin myöntämiseksi, sillä oleskelulupia hakevien ihmisten tilanteet ovat moninaisia. Esitys ei saa tiukentaa tilannetta mihinkään ryhmään kuuluvien hakijoiden osalta nykyisestä. Hallitusohjelman kirjausten mukaisesti pitkään maassaolleiden paperittomien mahdollisuuksia muukalaispassien saamiseksi tulee joustavoittaa sekä helpottaa erityisesti perhe-elämän suojan ja lapsen edun toteutumista.

Lisäksi esityksessä tulisi huomioida se, että välillä maahanmuuttoviraston positiivisen päätöksen ja luvan tiedoksisaantiin ja muukalaispassin kotiin saapumisen välillä voi olla viikkojen ero. Vuoden aika oman maan passin hankkimiseksi ei ole erityisen pitkä, ottaen huomioon, että se yleensä edellyttää melkoisia järjestelyitä, rahan keräämistä sekä passittomilla matkustamista kotimaahan asti. Myös lupaprosessit lähtömaassa saattavat kestää kuukausia. Näin ollen kynnystä muukalaispassin jatkamiseen ei tulisi nostaa liian korkeaksi, vaikka passia ei olisi ensimmäisen vuoden aikana onnistuttu hankkimaan ja yritystä passin hankkimiseksi on ollut.

Helsingissä 30.9.2022

Sanna Valtonen
Puheenjohtaja
Turvapaikanhakijoiden tuki ry

Veera Kaleva
Asiantuntija
Osaksi-hanke